

samtidigt billedmateriale og interviews med overlevende.

Bogen indledes med at nævne den store emigration af russiske jøder fra øst til vest. (På tilsvarende måde som deres forfædre for mange hundrede år siden havde vandret fra vest til øst). I begge tilfælde var det forfølgelser og manglende eksistensmuligheder, der var årsagen. Fra 1890 til 1900 emigrerede 279.811 jøder fra Rusland, der jo den gang omfattede Polen, og i perioden 1901-1910 var tallet oppe på 704.245. Blüdnikow har samlet alt talmateriale vedrørende jøder, der indvandrede til Danmark, men det er umuligt at fastsætte det nøjagtige tal. På højdepunktet har tallet nok ligget i nærheden af 3.000.

Bogen beskriver alt, hvad der er værd at beskrive om disse immigranter. Størst interesse har den daværende jødiske menigheds forhold til immigranterne og de danske myndigheders forhold til dem. I jødernes historie finder man en solid modsigelse af den nazistiske påstand om, at alle jøder holder sammen i en verdensmagt, der er vendt imod alle de andre. Tværtimod kan det helt generelt siges, at de jøder, der havde blot nogle generationers bopælsret i et land, på det stærkeste modsatte sig immigration af »fremmede« jøder, der kunne undergrave de bosatte jøders for længst tilkæmpede rettigheder. Det er meget ubehageligt at få genopfrisket de »gamle familiers« indædte uvilje imod disse russere, der var fattige og som regel kun talte jiddisch. De samlede sig i Københavns fattigkvarterer og dannede dér små ghettoer, hvilket naturligvis ikke gjorde deres forhold til danskerne bedre. Der var imidlertid også politiske, sociale og religiøse forhold, der gjorde afstanden mellem de gamle og de nye større.

Danmark havde den gang en liberal fremmedlov, men efterhånden fortol-

kede politiet administrativt loven betydeligt mere restriktivt, end der var hjemmel for. Efter at kravet om pas i 1916 var blevet en betingelse for at komme ind i landet, var det slut med flygtninge i egentlig forstand. Blüdnikow har anvendt alle de relevante offentlige arkiver, og han har så vidt muligt også benyttet sig af David Simonsens privatarkiv, som blev afleveret til Det kgl. Bibliotek efter hans død i 1932. Arkivet er imidlertid besynderligt nok stadig ikke registreret og derfor vanskeligt at anvende. Trods støtte fra Simonsen og enkelte andre medlemmer af den københavnske menighed var der frit slag for politiets direkte antisemitiske virksomhed.

Bogens kerne er naturligvis immigranternes bosættelse og livsvilkår de første år. De fleste klarede sig, og hvis man i vor tid på en jødisk festdag kigger ind i den københavnske synagoge, vil man kunne se, at det nu er de russiske immigranternes efterkommere, der præger menigheden. Uden dem ville der kun have været en meget lille menighed tilbage. Blüdnikow oplyser, at han er en af disse efterkommere. Jeg kan så til gengæld oplyse, at min fædrene slægt hørte til den »danske« side, men de var bestemt ikke rige. Det er nemlig ikke rigtigt, når Blüdnikow sætter skel mellem de rige danske jøder og de fattige russere, eftersom der fandtes fattige danske jøder, men de så trods deres fattigdom også ned på »russerne«. Der er stof til sociale teoridannelser på dette område.

Poul Meyer

Tage Kaarsted: *Ove Rode som indenrigsminister* (Institut for Presseforskning og Samtidshistorie, 1985). 364 s.

Med dette 3. bind er professor Tage

Kaarsted i sin store Ove Rode-biografi nået til det vanskelige punkt. Da han i sin tid lagde ud med »Ove Rode – en politiker bliver til« (1963) var alt legende let og lykkelig lyst. Vor helt var næsten til overmål ung, smuk og begavet. I 2. bind »Ove Rode som partipolitiker« (1971) blev han også flittig og begyndte at vinde position og indflydelse. Det var to meget vellykkede bøger, men det var også på flere måder en taknemmelig opgave at skrive dem.

For dette bind om ministeren Ove Rode har betingelserne været mindre gunstige. Kaarsted nævner selv den overvældende mængde af relevant materiale som en vanskelighed. Men paradoksalt nok gælder også det stik modsatte. Kaarsted må afstå fra at give en mere indgående skildring af Rode som leder af sit ministerium af den enkle grund, at der ikke findes kilder at bygge den på. Den daglige forbindelse mellem ministre og deres departementer er jo efter dansk tradition næsten udelukkende mundtlig, og de bevarede optegnelser af medlemmer af ministeriet Zahle er mest koncentreret om deres indbyrdes meningsudvekslinger. Vi ved langt mere om, hvad de sagde til hinanden, end hvad de hver for sig sagde til deres departementschefer.

Der er også det, at politikere på højdelen af deres karriere har en tilbøjelighed til at forsvinde mellem fingrene på dem, som søger at skrive deres biografi. Det unge geni på vej frem i verden kan man arbejde med som en skulptur; der er rum omkring ham, vi kan se ham fra alle sider. Den ledende politiker og ministeren er indvævet i en stor gobelin; man kan ikke løsrive ham fra den, uden at han bliver uforståelig, men det kan være svært at fastholde et klart og for læserne anskueligt billede af ham i det store brogede mønster.

Til disse mere almindelige vanskeligheder mener jeg desværre må føjes

endnu én, som er af specifik art: Det er kendeligt, at forfatteren undervejs er blevet træt af sin helt. Bogen er gennemsyret af den grundopfattelse, at ministeriet Zahle i almindelighed og dets indenrigsminister i særdeleshed led af magtbrynde og kronisk selvovervurdering.

Allerede analysen af forhandlingen den 5. august 1914 er ganske underlagt det hovedsynspunkt, at de radikale ministre prioriterede forbliven på taburetterne over alt andet. Medens man vel hidtil navnlig har hæftet sig ved, at I.C. Christensen med en hensynsløshed, der gjorde et ubehageligt indtryk endog på hans egne partifæller, fejede regeringens forslag om et samlingsministerium af bordet, så lyder Kaarsteds konklusion, at »da det kom til stykket, var det jo også det Rode og hans fæller helst ville. Ellers havde de nok fundet en udvej« (!) (s. 43). Og standpunktet gentages indtil monotoni bogen igen »De – og ikke mindst Rode – var svært tilfredse med at sidde ved roret med de store magtbeføjelser, krigen gav dem« (s. 106). »Bortset fra Edv. Brandes... ønskede ministrene nok helst at blive siddende« (s. 124). S. 172 forsikres vi om, at de radikale ministre intet øjeblik var i tvivl om, at de var bedst til at lede regeringen, osv. osv.

I konklusionen fremhæves som »noget væsentligt: de radikale ledes og måske specielt Rodes hybris (!)« (s. 339).

Synspunktet er jo ikke nyt; det spillede en ret fremtrædende rolle i oppositionens agitation i samtiden – og kunne af den grund nok fortjene en analyse. Men i stedet har Kaarsted adopteret det og gjort det til Leitmotiv for fremstillingen, og det er efter min mening et alvorligt fejlgreb. Problemstillingen er jo temmelig triviell. Den er også for upræcis til at gøre den egnet til at kaste lys over de agerendes reelle motiver og navnlig over nuancerne mellem dem.

Et eksempel: »Statslånskrisen viste Rodes og hans fællers magtglæde og uundværlighedstraume«, skriver Kaarsted (s. 270). Nu var forholdet jo, at ministeriet Zahle ved den lejlighed faktisk gik af, men kom igen, efter at Kongen havde ombragt en næsten fuldbåren regering I. C. Christensen med erklæringen om, at han ikke ville udnævne et ministerium, der savnede flertal i folketinget. Der er gode grunde til at antage, at det ikke mindst var Rode, der fremkaldte ministeriet Zahles demission. Hans hovedmotiv var, at han ikke ville finde sig i med kort varsel at blive berøvet augustloven. Zahle og Brandes støttede mere eller mindre Rodes linie. Men P. Munch var af den opfattelse, at Rode og de andre drev krisen for højt op. Hans synspunkt var, at »jeg foretrak, at vi førte vor politik igennem, til det slesvigske spørgsmål var løst, og vi derefter regelmæssig kunne gå til valg« (P. M. s erindringer 1918-1924 s. 83). Lidt senere i forløbet argumenterede Munch, »at den herskende opfattelse i befolkningen var, at der intet sagligt indhold var i denne konflikt, da man i realiteten var enig om statslånet og om, at augustlovens foranstaltninger vel skulle afvikles, men kun efterhånden; denne stemning ... ville vende sig mod os, hvis det sprang på ting, der synes krakileri fra vor side ...« (sst. s. 85).

Det var den 26. februar 1919. Dagen efter rejste Munch til Paris i spidsen for en delegation af partirepræsentanter og notabler. Hans opgave var at bibringe Versailles-konferencen det indtryk, at alle her i landet, hvis mening betød noget, var enige med regeringen om den rette løsning af det slesvigske spørgsmål. Den 28. modtog han telegram om, at krisen var under fuld udvikling, og den 1. marts gik ministeriet Zahle af. I denne parlamentariske nøgenhedstilstand fremstillede Munch sig for Freds-

konferencen, alt imens det i korridorerne vrimlede med personer, der agiterede for Danmark til både Ejder og Kiel. Det må have været hyggeligt.

Men Kaarsted kan bringe alle trøst. Det var, hævder han, ikke afgørende for det slesvigske spørgsmåls udfald, hvad den danske regering mente eller sagde. »Et regeringsskifte under statslånskrisen i 1919 havde næppe ændret meget udover at minimere det uundgåelige radikale valgnederlag« (s. 339). Jeg synes, det er for flot, og jeg kan ikke se, hvor Kaarsted skal komme af med etiketten uundværlighedstraumatiker.

Det skulle da være på ryggen af I. C. Christensen. Forestillingen om det andet ministerium Zahles hybris bør nok analyseres med bestandigt hensyn til ophavssituationen.

Selv om man af det just nævnte måske nærmest vil have fået det indtryk, at Kaarsted mener, at Rode sammen med det øvrige ministerium Zahle burde være gået af ved første givne lejlighed, så er hans bedømmelse af Rodes arbejde som indenrigsminister meget positiv. Rode berømmes for sin store arbejdssevne og beherskelse af debatten og det saglige stof. Der er heller ikke i bogen tale om nogen egentlig kritik af Rodes foranstaltninger. Kaarsted gennemgår således meget grundigt rugmaksimalen – både forberedelsen, gennemførelsen og den efterfølgende debat. Det er jo også berettiget, for det var ministeriets mest omstridte enkeltforanstaltning, den som vælgermæssigt blev dyrest for de radikale og den, som mere end nogen anden kom til at stå som symbolet på »systemet Rode«.

Kaarsteds konklusion er den, at maksimalprisen på rug var uundgåelig, da det eneste alternativ: pristilskud, finansieret ved progressive skatter, ville være vanskeligt gennemførligt. Kaarsted finder også, at Rode klarede godt

for sig, både under rigsdagsdebatterne og på de skændemøder i de jyske rug-egne, hvortil han uforfærdet stillede op.

Såvidt jeg kan se, fremtræder Ove Rode i dette afsnit som idealtypen af en politiker, han er god på alle niveauer, fra den snævreste forhandling til det største folkemøde, fra en sags detaljer til dens principper, han træffer selv beslutningerne, men han hører, bruger og påvirker under forberedelsen folk fra mange sider. Som rigsdagstaler er Rode vel omtrent den sidste, hvis præstationer tåler genlæsning. Selv udgav han i 1921 nogle stykker under titlen »I Krigens Vendetegn«. Her står den berømteste af dem alle, Gimletalen, som Kaarsted vier et helt kapitel i sin bog.

Det, som ligger Kaarsted på sinde, er at »afideologisere« vores forståelse af Gimletalen. Han mener ikke, den var udtryk for bekendelse til nogen som helst ny ideologi -- den var »den gode borgers bekendelse til en medmenneskelig behandling af samfundets svage. Det var præcist, hvad Odenseprogrammet af 1905 også ønskede« (s. 151).

Meget rimeligt begynder Kaarsted analysen med at sætte Gimletalen ind i dens oprindelige sammenhæng, som var et skænderi mellem Borgbjerg og Brandes om, hvor vidt fremtiden ville tilhøre socialismen. Ordvekslingen fandt sted i oktober 1916 under folketingets finanslovdebat, hvor jo efter dansk parlamentarisk tradition alt muligt bliver sagt og meget overhørt. Men man havde netop da fået løst den vestindiske krise ved hjælp af den mærkelige kontrolministerordning, og mange følte behov for at placere og forklare sig. På dette plan var det naturligvis rigtigt set af Rode, at det lille skænderi åbnede mulighed for at få præciseret visse ting omkring Det radikale Venstres stilling. Og det er fuldkommen rigtig set af Kaarsted, at *det* skulle der

jo ikke være noget nyt i. For den sags skyld kunne Rode have læst op af sin ikke publicerede artikel fra 1902, hvor han – i polemik med Brandes – definerede »et dristigere, radikalere fremskridtsparti«, placeret mellem borger-skabet og socialdemokraterne.

Men i sin iver for at understrege, at hos Rode var alt ved det gamle, er Kaarsted tilbøjelig til at overhøre, at Rode faktisk også prøvede at fortælle, at han havde oplevet noget nyt – nemlig »det ny indenrigsministerium«. Det drejer sig ikke om ideologi – men om en ny praksis for samvirken mellem statsmagt og erhverv, som Rode har set udvikle sig i og omkring den overordentlige kommission. Et nøgleord er her »sammenslutningen«, »den faste organisation på få hænder«, som kan være både andelsorganisation og trust (selv om Rode i fremtiden helst ser det første). I begge skikkelser har sammenslutningen den egenskab, at den kan gennemføre aftaler, sluttet med statsmagten, gældende for hele markedet. Også om truster (monopoler) stod der noget i Odense-programmet, men Rode mente i 1916 at have et bidrag at yde til diskussionen om, hvordan erhverv og stat praktisk kunne arbejde sammen – også når krigen var forbi.

Det er svært at nægte ham adkomst til det, for meget i Kaarsteds fremstilling tyder jo på, at Rode personlig har bestemt grundtrækkene i »det nye indenrigsministerium«, og i det mindste må hans personlige indsats have været afgørende for, at »systemet Rode« faktisk fungerede så godt. At det ikke var nogen selvfølge kan man forvisse sig om ved at skæve til Norge, hvor krigsadministrationen ustandselig blev omorganiseret.

Ved Verdenskrigens udbrud den 1. august 1914 udtalte Rode til sine naturligt ængstelige og opskræmte partifæller i den radikale rigsdagsgruppe:

»Vær ikke i denne situation bekymrede for radikale ideer. De vil ikke efter dette få ringe kår i verden. Og bryd Dem ikke om os ministre. Der kommer situationer, der kræver sine mænd, og det kan være, at disse situationer opbruger disse mænd.«

Det er nok sådan, at Ove Rode var opbrugt i 1920. Han var – for at forlænge hans egen tankegang fra krigsudbruddet – færdig med sin skæbne. Men den havde i ualmindelig grad givet ham mulighed for at yde det ypperlige – og var derfor en god skæbne.

Erik Stig Jørgensen

Villy Karlsson: *Tingene sker ikke af sig selv. Episoder omkring Arbejderbladet og Land og Folk gennem 50 år som dagblad.* (Forlaget Tiden, København 1984). 60 s. 50,- kr.

Den kommunistiske presse i Danmark regner sit udgangspunkt i bladet Solidaritet, der begyndte at udkomme i 1912, udgivet af syndikalisterne. I 1919 startede kommunisterne Arbejdet. De to blade blev sluttet sammen i 1921 til Arbejderbladet. I 1922-23 udkom Klassekampen, der derefter gik op i Arbejderbladet. Dette udkom herefter i en årrække som ugeblad – *når* det udkom! Samtidig med, at to kommunister indvalgte i Folketinget i 1932, voksede det kommunistiske ugeblad. I 1934 ændrede det periodicitet og blev til et dagblad.

Det er episoder omkring Arbejderbladet, det senere Land og Folk, gennem 50 år som dagblad, der berettes i dette lille skrift, forfattet af Villy Karlsson, som kom til Land og Folks redaktion i 1951 og var bladets chefredaktør 1960-1970.

Vi får en række meget hurtige og til dels indforståede rids af 50 års politisk historie og pressehistorie: Den vanske-

lige dagbladsstart i 1934, politiaktionen mod bladet i 1935, engagementet i Den spanske Borgerkrig fra 1936, den stolte litterære medarbejderstab med navne som Hans Scherfig, Hans Kirk, Otto Gelsted og Martin Andersen Nexø, »blomstersproget« mellem linierne i den første besættelsestid, derefter den velforberejdede illegalisering og fremvæksten af hele den illegale kommunistiske presse, en bladskov under jorden med Land og Folk som det centrale og største blad. Her synes fremstillingen at haste unødigt stærkt frem – for i stedet mere at dvæle ved efterkrigstidens vanskeligheder.

De første dage efter befrielsen havde Land og Folk fået navnet Folkets Dagblad. Det gik ikke! Læserne krævede – med god grund – det illegale navn bevareret. Der var for Land og Folk som for Information mange og store besværligheder med overgangen fra illegalt blad til legalt dagblad. Men på Nationaltidendes rotationspresse – med Arbejdsgiverforeningens velsignelse – lykkedes det at få en legal eftermiddagsavis ud. Genrejsningensfonden sikrede senere egen bladbygning og eget trykkeri.

Kampagnejournalistikens bedste og største sager bliver der heldigvis også plads til en omtale af. Her ville fremstillingen dog afgørende have vundet ved, om vi var blevet taget lidt mere på rundvisning *bag* spalternes facade. Som næsten alle jubilæumsfremstillinger har også denne karakter af at dvæle udpenslende ved en succes og forbigå fiaskoer – også fiaskoer, der kunne være med til at sætte en succes i perspektiv. Flere konturer af lys og skygge i den journalistiske hverdag ville have fået den tidligere chefredaktørs beretning til at fænge mere, end den nu gør. Anken skal forstås positivt. Land og Folk har på udvalgte stofområder drevet kampagnejournalistik, før genren blev en journalistisk moderetning. Netop